

prilejuiește cunoașterea atelierului de creație al unui mare artist, deopotrivă creator, traducător, animator cultural.

În cea de-a doua zonă ne-am oprit la **Eretz Israel Museum**, fondat în 1953 de dr. Walter Moses. Acesta este cel mai complex muzeu din Israel, amenajat în zonă de dune, într-un ansamblu de construcții moderne, special realizate pentru scopuri muzeale. Opt expoziții cuprind în tematicile lor o imagine transversală a istoriei și civilizației: istoria mineritului și metalurgiei (Nechushtan Pavilion); situl arheologic Tell Quasile, conținând 12 straturi; pavilionul ceramic; pavilionul etnografic și de folclor; ocupațiile tradiționale (cu ateliere de ceramică, sticlărie, fierărie, pielărie, împletituri etc.); istoria sistemului monetar (Kadman Numismatic Pavilion); istoria sticlei; Planetarul. Reținem foarte importantă ideea centrală a unui segment expozițional: *omul și munca sa*, în cadrul căreia distribuindu-se și expoziția *Vânând printre dune*, prezentând prezența omului preistoric (bazată pe cercetările lui Felix Burian și Eride Friedmann), ca și sectorul de prelucrare a uleiului și vinului. Combinația inteligentă între obiective autentice — amenajate *in situ* — cu sistemul expunerii pavilionare, cuprinzând în circuit un amfiteatru în aer liber un turn de observație, un larg scar cu un ceas solar, o zonă de istorie a transporturilor feroviare, restaurant și stand comercial, recomandă acest complex ca o referință. Nu departe de acest amplu muzeu, o altă realizare muzeografică îndeamnă la analiză atentă: **Muzeul diasporei evreiești** (Nahum Goldmann Museum of the Jewish Diaspora). Unicat în muzeografia contemporană, muzeul *Beth Hatefutsoth* este o imensă dioramă reflectând vechimea, dimensiunea, fenomenele legate de diaspora evreiască. O excepțională împletire de elemente complementare obiectelor originare: grafice, vizuale, audio, reconstituiri, copii, imagini de arhivă, permit, în finalul unei laborioase solictări, înțelegerea ideii magistrale care i-a condus pe organizatori: creativitatea, durabilitatea, inteligența activă și nivelul cultural al evreilor. Aceste calități — forjate într-o îndelungată istorie de

rării — indiferent de țările în care grupurile evreiești au evoluat, sunt liante ale formării personalității tipului evreiesc, mai ales în interiorul unui stat de sine stătător. Prin toate mesajele sale, subliniind evoluția diversă, în medii diverse, a evreimii, muzeul constituie un exemplu de percepere a identității și spiritului național, a orgoliului legat de etnia din care individul — indiferent unde se află — face parte. Ne rețin în mod automat atenția modalitățile de prezentare a grupurilor de evrei în alte medii și felul inteligent de reprezentare a vieții lor (familiale, religioase, comunitare). De asemenea, subliniază, expune dramele multiple dar și contribuția evreilor la realizarea unor valori sau transferuri de valori culturale, la circulația ideilor și a componentelor civilizatoare, acceptul sau respingerea unor curente și realități. 2 500 de ani de istorie sunt prezentați prin mijlocirea tehnologiilor audio-vizuale, completându-se instrucția printr-o multitudine de activități specifice în arhive (foto, film, documente etc.). Exemplară transpunere — după vizitarea muzeului — ideea de cooperare a diasporei, concretizându-se în acest muzeu, de altfel, hotărârea din 1959 a Congresului evreiesc mondial. Mândria de a avea o țară, una din cele mai vechi civilizații din lume, de a fi evreu, găsesc în Muzeul diasporei o justificare și un excelent instrument de sprijin. Un vorbitor de turcă, bulgară și română, gentil și plin de aduceri aminte despre România și frumusețile ei — l-am numit pe unul din gardienii muzeului — ne-a îndreptat, auzind impresiile, spre încă un muzeu, unde am încheiat scurtul nostru periplu. Este vorba despre **Muzeul de antichități din portul Jaffo** —, unde colecțiile arheologice oglindesc, din neolitic începând, o spectaculară evoluție istorică. Și unde, un redevabil specialist de origine română, dr. Ivan Ordentlich, a adăugat — printr-o frumoasă experiență „de acasă” — valori și date științifice remarcabile.

Încheind impresiile de față, rememoram discuțiile purtate cu dr. Liviu Rotman (director al Institutului de istorie a evreilor originari din România) și dr. Paul Kirmaier (inspector general în Minis-

terul Culturii și Învățământului), specialiști cunoscători ai realităților istorice și culturale românești, ca o cheazăie a bunelor legături între România și Israel. Legături care — în muzeografie — dacă încă nu au rodit așa cum se cuvin, așteptăm să fie mai bine cunoscute și puse într-o meritată valoare atât într-o țară cât și în cealaltă.

EUGEN GLÜCK

Vizitatorul interesat în cunoașterea vestigiilor trecutului are la dispoziție o vastă rețea de muzee în cele mai diverse locuri situate între Marea Mediterană și râul Jordan.

În TEL-AVIV, la puțin timp după crearea lui (1909), primul Meir Dizengoff, originar din Basarabia, a inițiat înființarea unui **Muzeu de istorie a orașului**. Cu ocazia vizitei noastre acesta fiind în plină reorganizare, amabilii noștri interlocutori ne-au putut prezenta doar colecțiile lor. De fapt mulțimea fotografiilor, planurilor, documentelor și obiectelor tridimensionale oferă o imagine completă a evoluției urbei de la o mică așezare până la actuala metropolă, evidențiindu-se printre altele și participarea celor originari din România la propășirea lui. Ca urmare a unificării Tel-Avivului cu Jafo (1948), atenția muzeografilor se extinde și asupra acestui orașel milenar.

Muzeul de antichități situat în Jafo din 1961, sălășluiește într-o clădire din epoca cruciadelor. Potrivit tradiției, ea a găzduit și pe Richard Inimă de Leu pe timpul cruciadei a III-a (1191). Acest muzeu este condus de Ivan Ordentlich, fost muzeograf al Oradea, și deține fonduri începând cu epoca neolitică și până în cea romano-bizantină. Dintre piesele remarcabile amintim idolul fertilității, denumit Venus preistoric, databil din mileniul al V-lea î.e.n. O lampă de ulei provenită din mileniul al III-lea î.e.n. face parte din epoca bronzului care corespunde erei mijlocii a stăpânirii canaite. Dominația egipteană în epoca lui Ramses al II-lea este marcată printr-o piatră comemorativă, rămasă din sec. al XIII-lea î.e.n. Reține atenția sticlăria din epoca macabeilor (sec. II î.e.n.).

Aici au fost aduse pietre funerare israelite descoperite în cimitirul Abu-Kebir, contemporane epocii romano-bizantine. Din această epocă muzeul deține obiecte în abundență, găsite în zona orașului.

Muzeul de antichități din Jafo colaborează din plin la prelucrarea și publicarea rezultatelor săpăturilor efectuate în Sinai, după 1967.

Muzeul Diasporei (Beth Hatefutsoth) atrage anual milioane de vizitatori. În cele trei niveluri ale muzeului se oferă vizitatorului o imagine diferențiată a vieții evreiești de pretutindeni în milenii de răspândire a evreilor în lume până la refacerea statului Israel (1948). În expoziție nu figurează obiecte originale, ci doar machete, fotografii, grafice și se utilizează metode audio-vizuale.

În cadrul primului nivel este sectorul „Chronosphaera” ce oferă o prezentare audio-vizuală a istoriei evreiești. La intrarea în expoziție este marcată prăbușirea definitivă a statului evreiesc (70 e.n.). Aici se pot vedea copile blocurilor de piatră ce au străjuit templul din Ierusalim, distrus de romani și a basoreliefului de pe arcul de triumf al lui Titus reprezentând defilarea regiunilor ce purtau trofeele sfinte capturate.

Sectorul dedicat familiei evocă ritualul ce a însoțit evreul de la naștere până la moarte precum și obiceiurile legate de sărbători. Se accentuează că aceste momente au fost în esență identice pretutindeni, ca de pildă aprinderea lumânării de șabat.

Tema dedicată „comunității” subliniază existența generală acestei forme de organizare a enoriașilor. Machetele și graficele oglindind organizarea acestora în Germania, Africa de Nord, Imperiul Otoman, Polonia, Lituania etc. dovedește că ele răspundeau în antichitate și evul mediu tuturor exigențelor inclusiv școala, spitalul, asistența bătrânilor, justiția etc. Într-o sală de cinematograf se rulează filme despre orașele (Shetel) evreiești din Europa răsăriteană, printre care figurează și Rădăuți.

Nivelul se încheie cu „coloana amintirii” dedicată martirului evreilor de-a lungul secolelor, iar în jur pot fi văzute albume ce concretizează suferințele.

La nivelul al doilea, în sectorul religiei găsim 18 machete de sinagogi specifice de pe toate continentele. Un spațiu apreciabil este dedicat Torei, evidențiindu-se răspândirea ei, printre altele, și prin traducerea ei în românește.

O parte reprezentativă este dedicată contribuției evreiești la făurirea culturii mondiale. Literatura evreiască se mândrește cu *Vechiul Testament*, *Talmudul* și uriașa literatură rabinică. O întinsă galerie prezintă laureații premiului Nobel printre care Boris Pasternak (1958) și S.I. Agnon (1966), acesta din urmă abordând și tema legată de evreii din Moldova. Printre protagoniștii artelor apar Gustav Mahler, Felix Mendelsohn și Marc Chagall. Nu lipsește vizionarul Michael Nostradamus și nici filozoful Henri Bergson. Printre realizările culturale găsim și câteva elemente legate de România ca „Biblioteca populară evreiască”, diverse lucrări reprezentative, teatrul din Iași, ziarul „Uj Kelet” din Cluj etc. În apropiere este așezat cabinetul de muzică unde pot fi audiate creații ale compozitorilor evrei, respectiv melodii populare.

Etajul suprem în mare parte este destinat unor momente principale ale sorții evreilor din diaspora în ambianța în care sălășluiau, începând cu Alexandria elenistică. Astfel, prezența lor în Africa de Nord este ilustrată cu activitatea lui Maimonide. În Spania timp de secole au beneficiat de o viață prosperă încheiată brusc în 1492, cu expulzarea lor. Marile comunități askenaze din Germania, în epoca cruciadelor sortite aproape în întregime pieirii, cei rămași în viață îndreptându-se spre răsărit. Din Anglia sunt expulzați în 1209, porțile ei fiind redeschise evreilor de Oliver Cromwell. În Italia, în epoca Renasterii a înflorit cultura iudaică. Începând cu secolul al XVI-lea, tot mai mult ajung în Imperiul Otoman. În Țările Române așezarea mai numeroasă are două izvoare, anume migrația dinspre sud și dinspre nord, din Turcia și Polonia. Printre catastrofele moderne se menționează pogromul patronat de autoritățile țariste la Chișinău (1905).

Ultima temă este destinată eforturilor depuse pentru înfăptuirea statului Israel și marea migrație a evreilor din peste 100 de țări în noua lor patrie.

Mai multe muzee sunt afectate eforturilor care au premers crearea statului. **Muzeul Haganei** oglindește formarea unităților armate ale evreilor stabiliți în Palestina. Un moment important a constituit formarea batalioanelor care în primul război mondial au luptat împotriva turcilor, alături de armata engleză. În anul 1920, E. Golomb a înființat Hagana. O seamă de fotografii, machete și mai ales obiecte evocă aportul lor la apărarea așezărilor evreiești, participarea la războiul antihitlerist, acțiuni care au dus la încheierea mandatului colonial și crearea statului independent evreiesc.

Un profil similar are **Muzeul Etzel** ce prezintă activitatea organizației militare Irgun Zvai Leumi care a activat mai ales între 1937—1948, încadrându-se apoi împreună cu Hagana în Tahal, armata israeliană.

„Sala Independenței” este locul unde la 14 Mai 1948, s-a proclamat independența statului. Sala mare a fostului muzeu de artă a fost rearanjată în 1980, conform situației existentă în timpul actului solemn. Declarația citită de David Ben Gurion a fost urmată de rugăciunea rostită de rabinul Fișman-Maimon, originar din Basarabia.

În apropierea primăriei se găsește **Casa memorială David Ben Gurion** dedicată primului șef de guvern (1948—1953, 1955—1963). Potrivit dispoziției testamentare, casa clădită în anii 1927—1928, etajată în 1946, cu tot inventarul ei a fost donată statului. Pe lângă mulțimea materialelor iconografice și tridimensionale ce oglesc bogata lui activitate, se găsește și biblioteca lui personală compusă din 20 000 volume, destinată cercetătorilor istorici și culturii evreiești.

În partea de nord a orașului găsim **Muzeul Eretz Israel**, un complex istorico-etnografic, creat în 1953. Pavilionul istoric prezintă imaginea Israelului antic. Pavilionul Nehustan oferă imaginea mine-ritului și metalurgiei din Palestina biblică. Cu ajutorul pieselor arheologice s-a reconstruit modelul unei mine stră-

vechi. Deosebit de bogat este pavilionul „ceramică”. Secția Kadman deține o colecție de 80000 monede antice. Departamentul etnografic și folcloric evocă obiceiurile în vigoare la diverse comunități evreiești. Deosebit de sugestivă este prezentarea costumației și bijuteriilor specifice. Acestei secțiuni se adaugă reconstrucția sinagogii din Trino-Vercelle (Italia), dotată cu inventarul original din secolul al XVII-lea. În compartimentul „omul și munca lui” sunt evocate metode de producție antice. Se insistă asupra faptului că meșteșugurile tradiționale, ca pescuitul, prea puțin s-au schimbat în decursul timpurilor. Mulți vizitatori zăbovesc în pavilionul „sticlei” admirând produsele acestui meșteșug începând cu sticla egipteană (sec. XIV î.e.n.).

Muzeul de artă, înființat în 1932, este instalat într-o clădire monumentală inaugurată în 1971. Pavilionul Meyerhoff este afectat artei israeliene moderne. Printre exponatele sale vedem mai multe lucrări aparținând pictorilor originari din România ca Reuven Rubin (1893—1974), Marcel Iancu (1895—1984), Nahum Guttman (1898—1971), Mordecai Levanon (1901—1968), Artur Segal (1875—?) etc.

În patrimoniul muzeului se găsește o importantă colecție aparținând artiștilor europeni și americani. Impresioniștii sunt bine reprezentați prin lucrările lui Renoir, Pissaro, Monet, Van Gogh etc. Printre maeștrii secolului nostru apar Picasso, Kokoschka, Pollack etc.

Colecția de grafică numără vreo 15 000 lucrări în special din creația expresioniștilor germani. Muzeul se mândrește și cu donații remarcabile în fruntea listei stând Marc Chagall.

La Tel-Aviv acest muzeu ca și celelalte similare organizează expoziții temporare. Din lunga lor listă am spicuit cea dedicată lui Max Herman Maxy (1974), care mulți ani a condus muzeul de artă din București.

Viața și activitatea lui Reuben Rubin este eternizată și prin crearea unui **Muzeu memorial „Reuben Rubin”**, în casa lui de odinioară. Născut la Galați, a început

studiile sale artistice la Ierusalim (1912) și s-a stabilit definitiv la Tel-Aviv (1922). El a devenit un pictor apreciat în Europa și America. Între 1948—1950, a fost primul ambasador al Israelului la București.

Muzeul cuprinde un număr de 30 lucrări reprezentative ale artistului printre care „Fetița cu porumbelul”, „Cocoșul”, „Pădurea de olive”, „Avram cu trei ingeri”, etc.

Din inițiativa viceprimarului Itzak Artzi, originar din România, s-a deschis în 1963, un **Muzeu teatral**. Printre altele putem obține aici date cu privire la inițiativa lui Avram Goldfadeh care a inaugurat la Iași, în 1876, primul teatru evreiesc profesionist din lume. Ulterior activitatea s-a strămutat la București. Din perioada bucureșteană provine dosarul piesei „Ben Israel” (1899). Remarcăm scenariul piesei lui Tudor Arghezi „O dramă inedită”. Amabilul director Solo Har-Herescu ne oferă spre vizionare proiecte de culise, fotografii ale actorilor și scenelor precum și afișe ale reprezentanților deosebite.

În apropierea Tel-Avivului, la RISHON LEZION găsim **Muzeul de istorie a municipiului**. Colecția muzeului evocă evoluția acestei așezări, creată în 1882, până la actualul nivel de municipiu. La formarea lui au contribuit și evreii moldoveni, plecați în 1881 și anii următori în Palestina. Reține atenția că aici a început producția faimosului vin Carmel. Presa imensă care a început vinificația a fost construită de pioneri din România și Rusia.

Muzeul Iad Lebanim din PETAHTIKVA, tot în apropierea Tel-Avivului, la fel ne amintește de contribuția evreilor originari din România care s-au dedicat muncii agricole în această așezare înființată în 1878. Printre exponate și aici apar unele agricole, obiecte de uz casnic, documente etc. ce oglindesc viața de odinioară. Pavilionul de artă este rezervat artei contemporane israeliene unde remarcăm faimoasa lucrare a lui Mordecai Levanon, intitulată „Ierusalim”.

Desigur cititorul din România va fi interesat să cunoască și alte unități ale vastei rețele muzeistice din Israel.